

Türkiyäniň sypdyran amatly pursaty

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 26 января, 2025

Türkiyäniň sypdyran amatly pursaty TÜRKİYÄNIŇ SYPDYRAN AMATLY PURSATY

Respublikanyň döredilen wagtyndan bări Atatürkň «Ýurtda parahatçylyk, dünýäde parahatçylyk» şygaryndan gyşarman gelen Türkîye hiç wagt gözünü başga ýurtlaryň çägine dikmedi we goňşularynyň içerkî işlerine goşulmakdan daşda durdy. Edil häzir munuň onçakly dogry syýasat däldigini görýärис.

Türkîye hiç kimiň territoriýasyna gyýa göz bilen seretmese-de, goňşularы Türkîyeden ençeme esse güýcsüz ýagdaýda-da oňa duşmançylyk etmek üçin hiç bir mümkünçılıgi sypdyrmadylar. Meselem, Bolgariýanyň segseninji ýyllar türk etniki azlygyna garşıy etmedigi galmarydy. Ýurt Gündogar blogynda (Warşawa pakty) we sowet howandarlygynda bolandygy üçin Türkîye mejbury halda

bolgar zulmuny sessiz syn edip oñmaly boldy. Yzyndan Ermenistanyň we Günbatardaky ermeni diasporasynyň meçew beren ASALA terrorçylygy möwç aldy we ýüzlerce diplomatymazy şehit etdi. Şeýle-de Ermenistan Agry (Ararat) dagyny öz ýeri hasaplaýardy. Gündogardaky goňşymyz Eýran onlarça ýyl PKK terroryna hemáyat edip geldi. Birnäçe türk intelligentine garşy amala aşyrylan teraktlarda Tähranyň eli bardy. Muňa garamazdan Türkîye sowukganlylygy elden bermedi we Eýrana garşy jogap urgasyny bermäge synanyşmady. Günortamyzdaky Siriýa bolsa döredilen gündünden bări Hataýy özüne degişli hasaplap, ýer dawasyny edip geldi. Terrorçybaşy Abdylla Öjalanyň hemişelik ştaby we mesgeni ol 1999-njy ýylда ele salnyp Türkîyä getirilýänçä Siriýanyň çägindäki Bekaa jülgesindedi. PKK-niň ikinji bazasy bolsa Demirgazyk Yrakdaky Kandil oblastydy. Ol ýerdäki kürt toparlary biziň bilen hyzmatdaşlyk edýän ýaly bolup görünse-de, ýeň astyndan gandüßer we jandüßer gardaşlary PKK-ny goldap geldiler. Ýakyn Gündogardaky ähli kürt toparlarynyň ahyrky maksady birdi – olam sebitde ähli kurtleri öz içine alýan özbaşdak Kürdüstan döwletini gurmak.

Gresiýa bilen gatnaşyklarymyzyň ýagdaýyny-ha hemmeler bilyär. Burnumyzyň aşagyndaky birnäçe adany ýaraglandyran Gresiýa bu edenlerini-de az görýän ýaly araçäk zolaklaryny amerikan bazalaryna öwürdi.

Gürjüstandan we Häzirbegjandan başga ähli goňşularymyzyň dil düwßen ýaly alyp barýan şeýlekin duşmançylygyna Türkîyäniň sesini çykarman oturmagu dogrumydy?

Elbetde dogry däldi. Türkîye bütin bularyň barsyna juda dar, çäkli garşylyklary berdi. Ýöne edip biljek has köp düýpli işleri bardy. Şeýle-de soňky otuz ýylда Türkîyäniň eline altyna barabar amatly mümkünçilikler geçipdi. Meselem bularyň biri birinji we ikinji Pars aýlagy urşundan soñ Yragyň dargama prosesine girmegi we merkezi hökümetiň örän gowşamagydy.

Şular ýaly döwürde Türkîye Yrakda Kerkukdan we Mosuldan ybarat Awtonom Türkmen awtonom oblastynyň döredilmegini ýola goýup bilerdi.

Şeýlelik bilen Türkîyäniň guk ýanynda PKK bilen arasynda Ankara ýürekden we ruhy taýdan ýakyn aralyk sebit dörediliп bilnerdi. Gaýtam tersine, Türkîye Turgut Özalyň döwründe ABŞ-nyňam goldawy bilen Demirgazyk Yrakda kürt hökümetiniň emele gelmegi üçin arrygyny gynady.

Demirgazyk Yrakda gurluşyk taslamalaryny alýan türk firmalary ol ýerde birnäge howa menzilini, mekdepleri, hassahanalary, söwda merkezlerini gurup, kürt döwletiniň fiziki gurluşyna goşant goşdy. Türk döwletiniň edaralary-da müňlerçe kürt peşmergesine polisiýa we kommando hökmünde tälim berdi.

Iki kürt toparynyň wekilleri Ankarada ilçi derejesinde garşylandy. Muňa derek yrakly türkmenlere öweý gardaş ýaly çemeleşildi.

Türkiye şeýle-de Demirgazyk Yrakdaky kürt hökümetiniň kürtleri yzygiderli Kerkuga we Mosula ýerleşdirmek bilen bu iki gadymy türkmen şäheriniň demografiki gurluşyny üýtgetmäge eden synanyşygyna-da sesini çykarmady.

2010-njy ýylyň başynda Siriýada graždanlyk urşy başlanda, Türkiye ol ýerde türkmen oblastynyň döredilmegini ýola goýup bilerdi. Şeýtmek bilen öz araçäginde aralyk sebit döredip bilerdi. Muňa derek Türkiye nämüçindir araplara yöneldi we olardan düzülen milisiýa otrýadyny gurdy. Ýogsam bolmasa, siriýaly türkmenlerden şeýle ýaragly toparyň döredilmegi we Siriýa bilen araçäkdäki ähli türkmen oba-şäherleriniň olaryň golastyna berilmegi gerekdi.

Wagty-sagady gelende we gerekli şertler dörände Yrakdyr Siriýada emele gelen awtonom türkmen oblastlary Türkiyäniň düzümine goşulyp bilerdi. Şeýle ýagdaýda Türkiye Ýakyn Gündogardaky garjaşyklykdan utuşly çykardy. Gaýtam Yragyň we Siriýanyň serhetlerinde Türkiyäniň araçäk howpsuzlygy howp astyna girdi. Olam az bolýan ýaly 10 milliondan gowrak bosgunyň ýükünü götermäge mejbür boldy.

Türkiye soňky ýigrimi ýylda Owganystandan gelen migrant akymlaryndanam dogry görnüşde peýdalanyp bilmedi.

Ýogsam bolmasa etmeli zat şudy: puştunlar, täjikler, hazareýler ýaly asly owgan migrantlaryň Ýewropa gitmegini aňsatlaşdyrmak bilen özbeklerdir türkmenler ýaly türki gardaşlarymyzy yzygiderli görnüşde Yragyň we Siriýanyň araçäk zolaklarynda guruljak obalara ýerleşdirip bilerdi. Gerilla söweşinde juda tejribeli özbek-türkmen gardaşlarymyz goragçy hökmünde PKK-na garşy netijeli göreşerdiler we Türk Ýaragly Güýçleriniňem araçäkdäki ýükünü ýeňlederdiler.

Sol sanda sebitdäki etniki gurluşam türkleriň peýdasyna üýtgejegi we özgerjegi üçin Ankara ýene bir gezek bu işden utuşly çykardy. Şu ýerde-de Türkiye öz döwlet bähbitlerine garşy pozisiýada durdy.

Geçmişi garaňky, eli ganly, hakynatutma näçe owganystanly bar bolsa, olaryň hemmesine raýatlyk berdi, jaý berdi. Muňa derek Türkýäni özleriniň ikinji watany saýýan we bu ýurda çäksiz söýgi bilen garaýan garyp türkmen we özbek gardaşlarymyzy gyralady.

Türkiýe Owganystan hakyatlaryndan şeýle bir bihabar welin, özleriniň aňyrsyny türki halk ýaly edip görkezen asly mongol hazareýleri başyna täc etdi. Sebäp hazareýler türkmenlere we özbeklere garanda agzybirdiler, hem-de agzylary bilen aş gatyklaýardylar. Ýogsam bolmasa pars dilinde gürleýän hazareýler Owganystanda Çingiz hantň döwründen galan asly mongol halkdy.

Hazareýleriň iň uly aýratynlygy – edil hameleon ýaly baran ýerlerinde islendik şerte görä reňklerini we tüýslerini üýtgedip bilmegi. Olar Eýranda özlerini pars, Türkýede türk, Germaniyada ariýes hökmünde görkezýärler we şol ýeriň ýerli halkyna ýakynlaşmaga synanyşýar.

Maksat – özlerini kabul etdirmek we maksimum gazanç etmek.

Hazareýler Türkýede şeýle bir aktiw welin, türkler tarapyndan türkmenlerdir özbeklere garanda has gowy görülýär, ynam edilýär, goralyar. Ýogsam bolmasa, dinem, dilem, milletem hazareýleriň piňlerine däl. Olaryň gözüne diňe bir zat görünýär – olam köp pul gazanmak.

Ýewropa ýurtlaryna giden hazareýleriň aglabasy yslam geografiýasyndan daşlaşmagyň-da berýän arkaýynlygy bilen köpçülikleýin ýagdaýda dinlerini üýtgedip hristianlyga geçmäge başladylar.

Şeýle hakyatlardan bihabar Türkýedäki türkçi toparlar bolsa kowumdaş hökmünde hazareýlede aýratyn gyzyklanma bildirýär. Gazaklardyr gyrgyzlar ýaly gyýyk gözli we paşsy burunlg bolandyklary üçin olary Orta Aziýadaky onlarça türki taýpalaryň biridir öýdýärler.

Sözümüzü jemläp aýdanda, Türkýe soňky otuz ýylда Ýakyn Gündogarda, Günorta Aziýada emele gelen garjaşyk we durnuksyz şertlerden iň gowy görnüşde peýdalanyl bilyärkä, ilkibaşda howpsuzlyk, ykdysadyýet ýaly birnäçe ugurda munuň külpetini çekmäge mejbur boldy. Indem Türkýe ýerlerini barha giňeltmegiň ýskyna düşen Ysraýyl belasy bilen başa-baş galdy.

Aslynda bütin bu agzap geçenlerimiz üçin şindizem gjä galynanok. Entegem bolsa bir zatlary etse bolar. Yrakda, Siriýada türkmen oblastlarynyň döredilmegi üçin mümkünçilik

heniz bar. Owganystanly türkmen we özbek bosgunlary günorta-gündogardaky araçäk zolaklara ýerleşdirmek we olardan goragçy hökmünde peýdalanmak gijigene meñzese-de, bir zatlary edip bolardy.

Görüşüniz ýaly, goňşulalarymuz islendik garjaşyklyk yüze çykan pursatynda öz ýerlerini goramakdanam ejiz bolsa-da, adaty şertlerde bize garşı duşmançylykly syýasat ýöretmekden gaýra durmaýarlar.

Ýagdaý şeýle boljak bolsa, biziň üçin heniz puryja barka Daglyk Garabagda edenimizi Yrakdyr Siriýada hem edip bileris. Kowumdaşlarymyzyň hak-hukuklaryny goramagyna ýardam etmek bilen özümüzide gorag astyna aldygymyz bolardy. Beýleki bir ýoly bolsa, ýumurtga gapa urulýança garaşmak. Edil häzirki wagtda edişimiz ýaly.

Esedulla OGUZ,

Germaniýada ýasaýan türkmen žurnalisti.

Duşenbe, 28.10.2024 ý. Publisistika